

Impact en haalbaarheid in politieke theorieën

Stijn Koenraads

ABSTRACT: Impact and Feasibility in Political Theories

Feasibility considerations are important for political theories. An infeasible theory may contain valuable ideals, but is not suited to reality. Utilizing a precise and complete conceptualization of feasibility is essential to considering the feasibility of theories. An existing definition of feasibility is presented here. It is argued that this conception of feasibility is incomplete. The *impact* of parts of a theory as well as the *feasibility of the parts of a theory* themselves should be considered as well – something that has not been addressed in the literature thus far. A new feasibility framework is developed, in which the impact of parts of a theory, the feasibility of the parts of a theory as well as the feasibility of the preferred outcome of a theory have a place. Thus, the notion of feasibility is conceptualized in a more complete way.

KEYWORDS: feasibility, impact, theory parts, practical application of theory

---

1. Inleiding¹

Een theorie moet praktisch toepasbaar zijn – in ieder geval in bepaalde mate – om praktische waarde te hebben. Bovendien vereist de dialogische relatie tussen ideale en niet-ideale theorie dat academici in ieder geval nadenken over de haalbaarheid van een sterk ideale theorie en vice versa (*cf.* Mutz, 2008, pp. 523-534; Valentini, 2012). Haalbaarheidsoverwegingen dienen als ‘controlemechanisme’ voor theorieën die het ontwikkelen van grote idealen als doel hebben en door deze focus vaak weinig aandacht hebben voor de praktische toepasbaarheid van deze idealen. Anderzijds waken morele en ethische idealen ervoor, dat wij niet louter door efficiëntie- of haalbaarheidsoverwegingen worden geleid, omdat zij aangeven wat juist en/of goed is.

Gilabert en Lawford-Smith (2012) en Lawford-Smith (2013) conceptualiseren haalbaarheid in termen van beperkingen. Zij argumenteren dat we voor het bepalen van de haalbaarheid van een theorie moeten kijken naar de manieren waarop het bereiken van het doel van die theorie (de ‘geprefereerde uitkomst’) beperkt

wordt. ‘Harde’ beperkingen zijn voor hen serieuze bedreigingen voor theorieën: deze beperkingen kunnen niet in gradaties worden gezien en maken een theorie met hun aanwezigheid al onhaalbaar, omdat harde beperkingen het bereiken van de geprefereerde uitkomst onmogelijk maken. ‘Zachte’ beperkingen maken een theorie niet onmogelijk of volledig onhaalbaar, maar maken het bereiken van de geprefereerde uitkomst ‘minder mogelijk’ en zo minder haalbaar.

Naar mijn mening is de notie van haalbaarheid die Gilabert en Lawford-Smith gebruiken te smal gedefinieerd. Een eerste probleem is dat de impact van de verschillende elementen (of delen) van een theorie zelden wordt besproken als de haalbaarheid van die theorie wordt onderzocht. Impact betekent hier de invloed die een deel van een theorie – een principe, assumptie, regel enz. – op de geprefereerde uitkomst van die theorie heeft. Deze theorielen verschillen per theorie en vormen samen de (basis van de) theorie.

We kunnen bijvoorbeeld zeggen dat de discoursregels in de discoursethiek van Habermas (cf. Habermas, 1984; 1990) allemaal elementen zijn van zijn theorie over de invulling van een deliberatief discours: hoe meer elke discoursregel wordt gehandhaafd of ‘bereikt’, des te beter wordt een habermasiaanse redelijke consensus – de geprefereerde uitkomst – mogelijk. De regels hangen met elkaar samen, omdat de ene regel het effect van een andere op de geprefereerde uitkomst kan versterken of juist verzwakken. Een voorbeeld: als participanten in een discours eerlijk en welgemeend hun mening geven (regel 2.1), spreken zij zichzelf waarschijnlijk minder snel tegen (regel 1.1).

Een ander voorbeeld is *The Law of Peoples* van John Rawls. Rawls probeert een politieke conceptie van rechtvaardigheid te ontwikkelen die in lijn staat met de normen en principes van het internationaal recht (Rawls, 1999b, p. 3). Zijn voornaamste doel is het bereiken van stabiliteit tussen volkeren. Hiervoor somt hij een aantal met elkaar samenhangende principes op (Rawls, 1999b, p. 37). Eén principe is bijvoorbeeld dat volkeren vrij en onafhankelijk zijn en dat deze vrijheid en onafhankelijkheid door andere volkeren wordt gerespecteerd. Een ander element van zijn theorie is dat volkeren niet mogen interveniëren in de gang van zaken van andere volkeren. Ook hier kunnen we zien hoe elementen van een theorie samenhangen: als een volk intervenueert in de bezigheden van een ander volk, is dit andere volk onvrij en/of afhankelijk in die zin dat zijn grenzen niet worden gerespecteerd en dat het onder (fysieke) dwang of autoriteit van een ander volk valt. Bovendien is het in de theorie van Rawls zo dat hoe meer deze verschillende principes worden nageleefd en toegepast, des te groter de stabiliteit in de internationale politiek wordt.

Het is ook mogelijk dat delen van een theorie niet met elkaar samenhangen of elkaar zelfs tegenspreken. Dit is te wijten aan een gebrek aan consistentie in de theorie. Logische inconsistentie is volgens Gilabert en Lawford-Smith, in navolging van onder anderen Jensen (2009), een ‘harde’ beperking voor de haalbaarheid van een theorie. Ik zal hier nog op terugkomen.

Gilbert en Lawford-Smith behandelen de notie ‘haalbaarheid’ naar mijn mening in een te smalle, beperkte zin. Waar zij zich richten op de haalbaarheid van politieke theorieën op zich (d.i. de haalbaarheid van de ‘geprefereerde uitkomst’), onderscheid ik nog twee andere belangrijke elementen van haalbaarheid: de *haalbaarheid van theoriedelen* en de *impact* van die delen op de geprefereerde uitkomst van de theorie. Haalbaarheidsoverwegingen zijn vaak – ook in het werk van Gilbert en Lawford-Smith – zo sterk gericht op de uitkomst van een theorie, dat de haalbaarheid en impact van de elementen van die theorie niet of nauwelijks besproken worden. Dit resulteert in een zeer eenzijdige aanpak.

Ik ontwikkel hier een nieuw raamwerk voor haalbaarheid, waarin haalbaarheid in een bredere zin opgevat wordt dan in het werk van Gilbert en Lawford-Smith. Hierin nemen de elementen van theorieën, naast de uitkomst van die theorie, een prominente plaats in. Naar mijn mening ontbreekt deze focus op specifieke theoriedelen in vele concepties van haalbaarheid, en zeker in die van Gilbert en Lawford-Smith. Ik geloof dat dit raamwerk het vaststellen en begrijpen van de haalbaarheid van politieke theorieën preciezer en completer kan maken. Het kan tevens voor verschillende politieke theorieën worden gebruikt, omdat het niet specifiek voor één of enkele theorie(ën) ontworpen is. Een laatste voordeel van mijn aanpak is dat theoriedelen op basis van hun importantie voor de geprefereerde uitkomst van een theorie *gerangschikt* kunnen worden. Ik kom hier later op terug.

Eerst bespreek ik waarom een politieke theorie ten minste in een bepaalde mate haalbaar moet zijn. Deze vereiste geldt vooral voor zogenoemde niet-ideale theorieën en in mindere mate voor ideale theorieën. Vervolgens presenteer ik de conceptie van haalbaarheid van Gilbert en Lawford-Smith. Hun definitie is een goed basisuitgangspunt voor het nadenken over haalbaarheid, maar schiet tekort in het ontwikkelen van een definitie die compleet en accuraat genoeg is. Daarom geef ik na het bespreken van hun theorie aan welke belangrijke onderdelen van de haalbaarheid van politieke theorieën geen deel uitmaken van hun conceptie, namelijk de impact en de haalbaarheid van theoriedelen. De bredere notie van haalbaarheid die ik dan ontwikkel, heeft deze tekortkomingen niet. Ik maak voornamelijk gebruik van zowel een ideale theorie (de discoursethiek van Habermas) als een minder ideale theorie (*Law of Peoples* van Rawls) om middels voorbeelden aan te geven hoe het raamwerk dat ik hier ontwikkel toegepast kan worden.

2. Een conceptie van haalbaarheid

Politieke theorie richt zich niet uitsluitend op theoretische constructen en conceptuele analyses. Zij brengt concepten, normen, waarden en principes met een theoretische grondslag in verbinding met de politieke praktijk. In de politieke theorie

wordt meestal getracht om op een prescriptieve manier te formuleren wat mensen in de politieke praktijk moeten doen en/of laten, bijvoorbeeld in de vorm van plichten en rechten. Om hiertoe in staat te zijn moet politieke theorie zowel tonen waarom bepaalde ideeën en principes *wenselijk* zijn als aangeven dat (en hoe) deze ideeën en principes in werkelijkheid *haalbaar* zijn. Als een politieke theorie bijvoorbeeld een bepaalde plicht voorschrijft maar deze plicht wegens omstandigheden in de praktijk niet vervuld kan worden, kan de omschakeling van theorie naar praktijk niet gedegen plaatsvinden.

De relatie tussen de wenselijkheid en de haalbaarheid van politieke theorieën wordt in de politieke theorie meestal besproken met verwijzing naar de termen ‘ideale theorie’ en ‘niet-ideale theorie’. Er is geen consensus over wat deze termen precies betekenen, omdat het gebruik en de betekenis ervan vaak samenhangen met de manier waarop auteurs vinden dat wenselijkheid en haalbaarheid gerelateerd zijn (Valentini, 2012). Valentini (2012, pp. 654-655) beschrijft drie mogelijke manieren waarop auteurs in de politieke theorie de termen gebruiken. Ten eerste kan ideale theorie gezien worden als principes die gelden als alle betrokkenen in staat zijn om volledig naar deze principes te handelen, terwijl niet-ideale theorie aangeeft welke principes houdbaar zijn als slechts een deel van de betrokkenen dit kan. In een tweede interpretatie wordt ideale theorie als utopisch en niet-ideale theorie als realistisch gezien. Auteurs met deze conceptie richten zich vooral op de wijze waarop haalbaarheidsoverwegingen een beperking vormen voor wenselijke ideeën en proberen te formuleren welke haalbaarheidsoverwegingen als belangrijk moeten worden gezien. Ten slotte kan ideale theorie worden gezien als een doel van perfectie, terwijl niet-ideale theorie ons manieren toont waarop de huidige politieke praktijk met relatief kleine stappen verbeterd kan worden.

In dit artikel gebruik ik de tweede interpretatie. Bovendien sluit ik me aan bij de visie van Rawls op de relatie tussen de wenselijkheid en haalbaarheid van theorieën, zijn idee van een ‘realistische utopie’ (Rawls, 1999b; 2001). Rawls meent, in navolging van Rousseau (*cf.* Rousseau, 2003, boek 1, p. 1), dat een liberale conceptie van rechtvaardigheid realistisch is als deze “[relies] on the actual laws of nature and [achieves] the kind of stability those laws allow, that is, stability for the right reasons. It takes people as they are (by the laws of nature) and constitutional and civil laws as they might be”.

Rawls argumenteert dat politieke theorieën zowel elementen van dit soort realisme als utopische/idealistische elementen moeten bevatten. Volgens hem moet een politieke theorie enerzijds principes voorschrijven die wenselijk of moreel aantrekkelijk zijn en anderzijds rekening houden met het kritisch potentiaal van die theorie: we moeten nadenken over de mate waarin we realistisch gezien kunnen verwachten dat de geprefereerde uitkomsten van een normatieve theorie bereikt worden. Dit verwijst naar de haalbaarheid van een theorie. Rawls meent dat politieke theorie realistisch utopisch is als zij de veronderstelde grenzen van praktische

politieke mogelijkheid oprekt en ons in dit proces met onze politieke en sociale situatie confronteert (Rawls, 1999b, p. 11).

Een algemener argument voor de relevantie van haalbaarheid voor de politieke theorie is dat een theorie consistent moet zijn om overtuigingskracht te hebben. Aan de ene kant is theoretische consistentie belangrijk, want als bepaalde delen/elementen van een theorie – assumpties, conclusies, principes enz. – incompatibel of zelfs met elkaar in strijd zijn, wordt die theorie vaak niet overtuigend gevonden. Aan de andere kant is consistentie tussen theorie en praktijk ook belangrijk: de assumpties, processen en uitkomsten van een theorie moeten zowel mogelijk als redelijkerwijs waarschijnlijk zijn in de praktijk. Een theorie die alleen theoretisch en niet praktisch consistent is, kan een theorie niet met de praktijk verbinden, vanwege problemen met haar haalbaarheid; en het verbinden van theorie met praktijk is precies wat velen met politieke theorieën proberen. We willen niet alleen weten wat de theorie op theoretisch vlak inhoudt, maar ook wat haar praktische implicaties zijn. Het is zeer onwaarschijnlijk dat volledige consistentie tussen praktijk en theorie ooit kan worden bewerkstelligd, dus we moeten ons op dit gebied vooral richten op het zo dicht mogelijk benaderen van consistentie in politieke theorieën.

Sommige auteurs menen dat (kritische) theorieën niet haalbaar of praktisch bruikbaar hoeven te zijn, omdat zij, precies vanwege hun gebrek aan haalbaarheid, doen waar zij voor zijn: een kritische blik op de samenleving werpen en ons laten zien hoe de realiteit eruit zou moeten zien (cf. Cohen, 2003). Deze auteurs geloven vaak dat theorieën de politieke werkelijkheid uitdagen (Thompson, 2008, p. 499). Deze mentaliteit is onder wetenschappers echter minder dominant geworden, omdat velen van mening zijn dat empirisch onderzoek en een praktische aanpak ons iets kunnen vertellen over de haalbaarheid en kwaliteit van theorieën en theoretische modellen (cf. Bohman, 1998; Dryzek, 2007). Ook als zij slechts als controlemechanisme voor de assumpties of doelen van een theorie geldt, moet de haalbaarheid van theorieën onderzocht worden.

Voordat ik (in de volgende paragraaf) de elementen van haalbaarheid van politieke theorieën bespreek, wil ik twee zaken opmerken. Ten eerste richt ik mij hier op de haalbaarheid van politieke *theorieën* en niet op de haalbaarheid van beleidsplannen. Waar beleidsplannen zich vooral richten op incrementele verandering van praktische factoren, is politieke theorie van een meer prescriptieve aard. In beleidsplannen is het gebruikelijk om de haalbaarheid van een probleem te analyseren en met behulp van onder andere deze factor beleidsplannen te vergelijken. In politieke theorieën wordt soms aandacht besteed aan haalbaarheid, maar naar mijn mening niet genoeg. Ik beweer niet dat politieke theorieën zo veel mogelijk in de vorm van beleidsplannen moeten worden ontwikkeld en geformuleerd, maar ik denk dat haalbaarheid een meer prominente plaats in de ontwikkeling en vergelijking van politieke theorieën zou moeten spelen.

Ten tweede richt ik mij hier op de haalbaarheid van politieke theorieën, niet op de wenselijkheid van politieke theorieën. Eén reden hiervoor heb ik eerder reeds gegeven: ik geloof dat de haalbaarheid van politieke theorieën een belangrijkere rol in de vergelijking en ontwikkeling van politieke theorieën zou moeten spelen. De andere reden is dat de auteurs die de haalbaarheid van politieke theorieën bespreken naar mijn mening vaak een te smalle definitie van haalbaarheid gebruiken.

Belangrijke elementen van haalbaarheid

Gilbert en Lawford-Smith (2012, p. 812) menen dat haalbaarheidsoverwegingen twee functies hebben: ten eerste kunnen zij praktisch onhaalbare theorieën uitsluiten als zij niet aan bepaalde haalbaarheidsvoorwaarden voldoen. De tweede functie van haalbaarheidsoverwegingen is dat zij verschillende opties op het gebied van haalbaarheid kunnen vergelijken. Als we meerdere theorieën naast elkaar leggen en ze met behulp van dezelfde voorwaarden vergelijken, krijgen we een beeld van de relatieve haalbaarheid van alle theorieën.

In de eerste functie zijn haalbaarheidsoverwegingen een soort ‘controlemechanisme’ voor theorieën: als theorieën simpelweg niet praktisch toepasbaar zijn, worden zij uitgesloten. In de tweede functie worden theorieën vergeleken om een bepaalde *mate* van haalbaarheid per theorie vast te stellen. De eerste functie is dus gericht op de mate waarin een theorie überhaupt praktisch ‘mogelijk’ is, terwijl de tweede functie focust op de haalbaarheid van de betreffende theorie in vergelijking met andere theorieën.

De auteurs verbinden de functies die haalbaarheidsoverwegingen hebben in sterke mate met de notie van toegankelijkheid (Gilbert & Lawford-Smith, 2012, pp. 813-815). Zij onderzoeken de betekenis van toegankelijkheid door dit begrip negatief te formuleren, namelijk als ontoegankelijkheid. Met andere woorden: zij kijken naar de manier waarop beperkingen bepalen of (het pad naar het bereiken van) de geprefereerde uitkomst van een theorie toegankelijk is of niet. Ze maken hiervoor een onderscheid tussen ‘harde’ en ‘zachte’ beperkingen. Harde beperkingen vormen altijd een beperking voor een theorie en staan dus in nauw verband met de eerste functie van haalbaarheidsoverwegingen die hierboven werd beschreven. Als harde beperkingen een (pad naar een) bepaalde uitkomst ontoegankelijk maken, is (dit)/deze simpelweg onmogelijk. Harde beperkingen kunnen daarom worden gebruikt om theorieën uit te sluiten. Voorbeelden van harde beperkingen zijn logische, fysische (*nomological*), biologische en psychologische beperkingen. Logische beperkingen hebben te maken met de logische consistentie van een theorie. Jensen (2009, p. 170) schrijft dat een voorbeeld van logische inconsistentie is: “something like M.C. Escher drawing a square circle”. Logische consistentie heeft dus te maken met de grenzen van de logica. Fysische beperkingen zijn beperkin-

gen die fysieke wetten schenden. Een voorbeeld is dat een theorie fysieke wetten schendt als zij van mensen verwacht dat zij zonder hulpmiddelen 100 meter hoog kunnen springen. Mensen zijn fysiek niet in staat om dit te doen en dus kan de theorie iets dergelijks niet van hen verwachten. Biologische en psychologische beperkingen betreffen de schending van de biologische en psychologische capaciteiten van mensen (Gilabert & Lawford-Smith, 2012, pp. 811-812). Een voorbeeld is dat mensen niet *alle* mogelijke consequenties van hun handelingen kunnen overwegen, omdat er te veel mogelijke consequenties zijn en omdat de consequenties, nadat men ze heeft vastgesteld en beoordeeld, hoogstwaarschijnlijk alweer zullen zijn veranderd, omdat het overwegen van alle mogelijke consequenties tijd kost.

Jensen (2009) onderscheidt drie vormen van natuurlijk menselijk vermogen, namelijk synchronisch, direct diachronisch en indirect diachronisch vermogen. Mensen hebben een synchronisch vermogen om iets te doen als zij de desbetreffende handeling op dit moment kunnen uitvoeren. Als een bepaalde theorie van mij verlangt dat ik nu in mijn handen klap, heb ik een synchronisch vermogen om dit te doen als ik twee handen heb en als mijn handen niet gebonden zijn of op een andere manier verhinderd worden om te klappen. Als ik een direct diachronisch vermogen heb om iets te doen, kan ik de handeling ofwel nu, ofwel op een later moment uitvoeren. Als ik twee handen heb en mijn handen ten minste voor de komende zeven dagen niet op de een of andere manier gehinderd worden, zal ik voor de komende zeven dagen het direct diachronische vermogen hebben om in mijn handen te klappen. Ten slotte kunnen mensen een indirect diachronisch vermogen hebben om iets te doen: zij kunnen ofwel nu, ofwel later een bepaalde handeling uitvoeren, maar er moet wel een eerdere handeling worden uitgevoerd eer zij de oorspronkelijke handeling kunnen uitvoeren. Om bij het voorbeeld te blijven: als ik twee handen heb maar deze handen gebonden zijn, zullen zij eerst losgemaakt moeten worden voordat ik in mijn handen kan klappen. Als ik in mijn handen wil klappen, heb ik dus weliswaar het natuurlijke vermogen om dit te doen (ik heb nog twee handen), maar is de situatie van een dergelijke aard dat ik gehinderd word en de handeling niet kan uitvoeren. Deze laatste vorm van natuurlijk menselijk vermogen toont ons dat haalbaarheid niet alleen te maken heeft met wat *op dit moment* mogelijk of waarschijnlijk is, omdat het uitvoeren van een handeling hier afhankelijk is van het uitvoeren van eerdere handelingen.

In tegenstelling tot harde beperkingen maken zachte beperkingen het bereiken van de geprefereerde uitkomst van een theorie *minder haalbaar*. Zij vormen een beperking voor de waarschijnlijkheid dat mensen iets bepaalds doen, op een vergelijkende manier (Gilabert & Lawford-Smith, 2012, p. 813) en hun grenzen zijn absoluut noch permanent. Zachte beperkingen maken bepaalde uitkomsten of handelingen in vergelijking met elkaar meer of minder haalbaar. Dit maakt zachte beperkingen geschikt om te gebruiken voor de tweede functie van haalbaarheids-overwegingen, namelijk het vergelijken van verschillende theorieën. Harde be-

perkingen zijn betrekkelijk permanent, terwijl zachte beperkingen in hoge mate veranderlijk kunnen zijn. Voorbeelden van zachte beperkingen zijn economische, culturele en institutionele beperkingen. Een ongelijke verdeling van hulpbronnen en een lage werkgelegenheidsgraad kunnen economische beperkingen zijn als zij het bereiken van bepaalde geprefereerde uitkomsten van een theorie sterk onwaarschijnlijk maken. Als een uitkomst bijvoorbeeld alleen bereikt kan worden als de gehele beroepsgeschikte bevolking van een land werkt en de werkgelegenheid in dit land in realiteit erg slecht is, is het zeer onwaarschijnlijk dat de uitkomst bereikt kan worden. Culturele beperkingen kunnen onder andere taalbarrières, religieuze diversiteit en de sociale scheiding of ongelijkheid van mannen en vrouwen zijn. Als een theorie bijvoorbeeld vereist dat precies evenveel mannen als vrouwen werken of juist niet werken en deze theorie in een land wordt toegepast waarin de meeste mannen op de arbeidsmarkt werkzaam zijn en de meeste vrouwen huisvrouwen zijn, zal het bereiken van de uitkomst(en) van deze theorie niet gemakkelijk zijn. Institutionele beperkingen zijn bijvoorbeeld een gebrek aan transparantie of flexibiliteit/veranderlijkheid van instituties: als instituties niet aan de principes van een theorie kunnen voldoen of niet doorzichtig genoeg zijn om deze principes (gecontroleerd) toe te passen, is het lastig om in te schatten welk effect theorieën op instituties zullen hebben en hoe instituties de praktische invulling van die theorieën zullen bevorderen of juist zullen hinderen.

Gilabert en Lawford-Smith argumenteren dat ook motivationele beperkingen belangrijke zachte beperkingen voor haalbaarheid kunnen zijn, maar zij gebruiken deze vervolgens niet meer. Ik ben van mening dat de motivatie van mensen belangrijk is voor de haalbaarheid van theorieën: als mensen gemotiveerd zijn om iets te doen, met welke reden dan ook, dan zullen zij vaak meer moeite doen voor het uitvoeren van die handeling. Omwille van deze reden lijkt het mij verstandig om ook motivationele beperkingen te bespreken als we willen bepalen in welke mate een theorie haalbaar is.²

3. Een nieuw raamwerk voor haalbaarheid

Theorieën zijn geen ondeelbare entiteiten. Zij bestaan uit bepaalde delen die met elkaar in verbinding staan, met consistentie tussen deze delen om de theorie te vormen. Delen van een theorie kunnen assumpties, morele uitgangspunten, principes, regels enz. zijn. Het *difference principle* van Rawls is bijvoorbeeld een deel van zijn bredere rechtvaardigheidstheorie (Rawls, 1999a). De betekenis van het *difference principle* is deels afhankelijk van andere delen van zijn theorie; zo kan de importantie van het *difference principle* vis-à-vis de *equality of opportunity* van Rawls of zijn nadruk op mensenrechten alleen worden bepaald als deze delen van

zijn theorie ook worden besproken. Bovendien betekent het *difference principle* op zich niet veel als men zijn assumpties en uitgangspunten achter dit principe niet bekijkt. Hetzelfde kan worden gezegd over andere delen van zijn rechtvaardigheidstheorie (bv. *equal respect* en publieke rede), over de principes die hij formuleert voor zijn *Law of Peoples* (cf. Rawls, 1999b, p. 37) en over delen van andere theorieën. De betekenis van bepaalde delen van een theorie hangt in hoge mate af van de andere delen, en daardoor worden de betekenis en waarde van de theorie indirect door haar delen en de connecties en consistentie tussen die delen bepaald.

Het volledig bereiken van de geprefereerde uitkomst(en) van een theorie is vaak onwaarschijnlijk of onmogelijk. Wat betekent dit voor de belangrijke delen van een theorie? Het is vrijwel onmogelijk om theorieën – of zelfs delen van theorieën – te bedenken die volledig haalbaar zijn. Daarom zijn zowel de geprefereerde uitkomst van een theorie als de delen van die theorie op het gebied van haalbaarheid relatief, een kwestie van de mate waarin zij haalbaar zijn: de delen van een theorie moeten *in een bepaalde mate* haalbaar zijn om de geprefereerde uitkomst *in een bepaalde mate* te bereiken. De grenzen tussen de niveaus van haalbaarheid van de verschillende delen van een theorie kunnen niet duidelijk worden getrokken, maar we kunnen wel tussen verschillende niveaus van haalbaarheid onderscheiden. Sommige delen van een theorie zijn dus vaak belangrijker dan andere delen; ik zal hier later op terugkomen.

Ik geloof dat elk deel van een theorie zijn eigen ‘haalbaarheidsverdeling’ heeft: elk deel heeft een bepaald minimum van haalbaarheid en maximum van haalbaarheid. Het haalbaarheidsminimum staat voor het laagst mogelijke niveau van haalbaarheid van het betreffende theoriedeel. Dit betekent dat het minimum gelijk is aan een situatie van totale onhaalbaarheid van het theoriedeel. Dit is een situatie waarin dit deel volledig onhaalbaar is, bijvoorbeeld omdat het niet zou kunnen worden geïmplementeerd of omdat geen enkele persoon de implicaties van het theoriedeel zou kunnen accepteren. Op dezelfde wijze vertelt het haalbaarheidsmaximum ons wat het hoogst mogelijke niveau van haalbaarheid van een bepaald deel van een theorie is. Het toont ons een situatie waarin het maximale niveau van haalbaarheid is bereikt: een situatie waarin, bijvoorbeeld, iedere betrokkene kan instemmen met de implicaties van het theoriedeel of waarin het theoriedeel geheel zonder negatieve effecten kan worden geïmplementeerd. Ik zal later een praktisch voorbeeld geven om de aard van minima en maxima van haalbaarheid te verduidelijken.

Uiteraard staan minima en maxima van haalbaarheid voor situaties die zeer onwaarschijnlijk zijn, omdat het vrijwel nooit het geval is dat (een deel van) een theorie volledig onhaalbaar of volledig haalbaar is. De haalbaarheidsverdeling van elk deel van een theorie heeft haar eigen ‘schaal’: het verschil in waarde tussen het haalbaarheidsminimum en -maximum verschilt per theoriedeel. Het aantal ‘stappen’ dat genomen moet worden om van het minimum naar het maximum te komen, verschilt dus per deel. Bovendien is de invloed van elke ‘stap’ – elke

beweging omhoog of omlaag, van het minimum naar het maximum of vice versa – afhankelijk van het theoriedeel waarvoor deze stap genomen wordt. Stel bijvoorbeeld dat de haalbaarheid van theoriedeel A bepaald wordt op een schaal van 0 tot 10 (waarbij 0 het minimum en 10 het maximum is) en dat de haalbaarheid van theoriedeel B op een schaal van 0 tot 20 (waarbij 0 het minimum en 20 het maximum is) bepaald wordt. Een stap van 1,0 omhoog of omlaag is voor theoriedeel A invloedrijker dan voor deel B, omdat de haalbaarheidsverdeling kleiner is: als we met stappen van 1,0 van 0 naar 10 gaan, kost dit maar tien stappen, terwijl dit bij een verdeling van 0 tot 20 twintig stappen kost. De grootte van de stap op zich zegt dus niets als men die niet in een bepaalde verdeling plaatst.

Het is belangrijk om te benadrukken dat er een (groot) aantal punten of situaties tussen het haalbaarheidsminimum en het haalbaarheidsmaximum ligt. Deze punten zijn karakteristiek voor het *relatieve* element van haalbaarheid. Het minimum en het maximum geven de grenzen van haalbaarheid weer (volledige onmogelijkheid respectievelijk volledige mogelijkheid) en hebben te maken met de bovengenoemde ‘harde’ beperkingen; de punten tussen het minimum en maximum in hebben te maken met de *graad van haalbaarheid* of de *mate van haalbaarheid* en verwijzen naar ‘zachte’ beperkingen.

Laat ik deze betrekkelijk abstracte woorden met een wat praktischer voorbeeld verduidelijken. In de discoursethiek van Habermas zijn er bepaalde discoursregels die noodzakelijke voorwaarden zijn voor het bereiken van de geprefereerde uitkomst van een discours (namelijk het bereiken van een *reasonable consensus* in een deliberatieve setting) (Habermas, 1984; 1990, pp. 82-89). Discoursregel (2.1) zegt bijvoorbeeld dat “elke spreker [in een discours] alleen mag inbrengen wat hij werkelijk gelooft” (oprechtheid). In dit geval wordt het benaderen van een *reasonable consensus* in hogere mate mogelijk naarmate participanten in het discours oprechter worden, omdat de kwaliteit van het discours op deze manier stijgt. Als we meer mensen laten deelnemen die op een redelijke manier kunnen praten en handelen, en wier levens op een bepaalde manier door de uitkomsten van het discours worden beïnvloed, stijgt de kwaliteit van de deliberatieve setting evenzo. Laten we ook een haalbaarheidsminimum (of punt van volledige onmogelijkheid) en haalbaarheidsmaximum (of punt van volledige mogelijkheid) vaststellen. Voor discoursregel (2.1) is het minimum het punt waarop geen enkele deelnemer aan het discours de discoursregel accepteert of volgt. Dit betekent dat geen enkele participant oprecht is in het uiten van zijn behoeften, gevoelens en zorgen. Het haalbaarheidsmaximum voor regel (2.1) is het punt waarop elke deelnemer zijn behoeften, gevoelens en zorgen geheel oprecht uit, en deze regel accepteert. Een voorbeeld van een punt tussen het minimum en maximum in is een situatie waarin een groot aantal deelnemers *meestal* oprecht is in het uiten van behoeften enz. In deze situatie zijn niet alle participanten oprecht, en zijn de participanten die oprecht zijn niet *altijd* maar *meestal* oprecht.

Haalbaarheidsminima en -maxima en punten daartussen kunnen ook voor minder 'ideale' theorieën worden vastgesteld. *Law of Peoples* van Rawls is een voorbeeld van een theorie die minder 'ideaal' is dan de theorie van discoursethiek van Habermas. Rawls noemt zijn *The Law of Peoples* zelf een voorbeeld van een 'realistische utopie' (Rawls, 1999b, p. 11), die probeert om de grenzen van dat wat als praktisch mogelijk gezien wordt te overstijgen, maar desondanks rekening te houden met bepaalde 'wetten' en tendensen die voorkomen in een samenleving. In zijn boek richt hij zich op een specifieke vraag: hoe zou een redelijk (*reasonable*) rechtvaardige constitutionele democratie eruitzien onder redelijk gunstige historische voorwaarden die mogelijk zouden zijn, rekening houdend met de wetten en tendensen van een samenleving; en hoe staan deze voorwaarden in verhouding met relaties tussen volkeren? Rawls formuleert acht principes die voor 'goed geordende' (*well-ordered*) volkeren gelden (Rawls, 1999b, p. 37). Hij geeft vervolgens weliswaar aan dat deze acht principes niet voldoende zijn en dat er bepaalde kwalificaties gelden voor specifieke situaties, maar desondanks gelooft hij dat deze acht principes de basis van een *Law of Peoples* zijn – een set van regels die zouden moeten gelden voor alle goed geordende volkeren. Dit levert wat hij noemt 'stabiliteit op basis van de juiste redenen' (*stability for the right reasons*) op (Rawls, 1999b, p. 44). De geprefereerde uitkomst is hier dus stabiliteit op basis van de juiste redenen. Deze uitkomst bereikt dient te worden door middel van de creatie van een *Law of Peoples*, die uit acht principes bestaat. Alhoewel volgens Rawls niet slechts deze principes tot stabiliteit op basis van de juiste redenen leiden (*cf.* Rawls, 1999b, p. 37), zal ik bij het huidige en de volgende voorbeelden omwille van de eenvoud aannemen dat slechts de acht principes voorwaarden voor het bereiken van de geprefereerde uitkomst (stabiliteit) zijn.

Eén van deze principes is dat goed geordende volkeren verdragen en beloftes in acht moeten nemen. Naarmate dit principe meer gevolgd wordt, zullen het bestaan en behouden van goede, respectvolle relaties tussen goed geordende volkeren in hogere mate mogelijk worden. Hoe meer het principe gevolgd wordt, des te haalbaarder wordt het bereiken van stabiliteit en een goed functionerende *Law of Peoples*. Het haalbaarheidsminimum voor dit principe is een situatie waarin geen enkel goed geordend volk op welk moment dan ook verdragen en beloftes in acht neemt. Als alle goed geordende volkeren altijd alle verdragen en beloftes respecteren, is het haalbaarheidsmaximum bereikt. Een voorbeeld van een punt tussen het maximum en minimum is dat alle goed geordende volkeren de meeste verdragen en beloftes meestal in acht nemen, maar dat sommige verdragen en beloftes soms worden genegeerd. In dit voorbeeld respecteren weliswaar *alle* volkeren verdragen en beloftes, maar nemen zijn niet *altijd alle* verdragen en beloftes in acht.

Natuurlijk is het moeilijk om oprechtheid of de mate van inachtneming van verdragen te meten en om vast te stellen op welk punt tussen het haalbaarheidsmi-

nimum en -maximum een situatie werkelijk geplaast kan worden. Ik stel voor om, precies omwille van deze problemen, de (voorlopige) plaats van dit punt op een vergelijkende wijze te bepalen: het gaat er niet zozeer om dat we kunnen bepalen waar een punt precies ligt, maar in plaats daarvan is het belangrijk om te weten of het betreffende punt dichterbij het minimum of maximum ligt dan een ander punt. Op deze manier kunnen conclusies met betrekking tot de haalbaarheid van theoriedelen getrokken worden zonder uiterst complexe meetmethoden te hoeven gebruiken.

Het is belangrijk om te vermelden dat de haalbaarheid van de delen van een theorie indirect de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst van die theorie bepalen. Als de haalbaarheid van het ene deel stijgt, doet dit niet noodzakelijkerwijs de haalbaarheid van een ander deel afnemen. Bovendien is het zo dat als één theorieeldeel haalbaar is, dit niet per definitie inhoudt dat alle andere theorieeldelen onhaalbaar zijn.

Impact en haalbaarheid

De ‘totale’ haalbaarheid van een weg naar een geprefereerde uitkomst moet gezien worden als bevattende twee elementen: één ten opzichte van de (weg naar de) geprefereerde uitkomst, de andere intern, als de haalbaarheidsverdeling van de weg zelf. Het eerste element noem ik *impact*, het tweede *haalbaarheid*. De impact van een theorieeldeel toont ons hoe belangrijk dit theorieeldeel is voor het bereiken van de geprefereerde uitkomst – het staat voor de invloed van het theorieeldeel op de geprefereerde uitkomst. De haalbaarheidsverdeling van een theorieeldeel daarentegen vertelt ons hoe moeilijk het is om de haalbaarheid van een theorieeldeel zelf te verhogen, en indirect hoe moeilijk het is om de haalbaarheid van de uitkomst zelf te verhogen. (N.B.: de haalbaarheidsverdeling van een theorieeldeel is iets anders dan de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst. Enerzijds is er de haalbaarheid van het theorieeldeel zelf, die indirect de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst beïnvloedt; en anderzijds is er de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst op zich, in algemene zin).

Laat ik een voorbeeld geven van hoe de noties van impact en haalbaarheid met elkaar samenhangen. Ik zal wederom de discoursregels van Habermas (Habermas, 1990, pp. 82-89) en de principes van Rawls in zijn *The Law of Peoples* (Rawls, 1999b, p. 37) gebruiken om dit te verduidelijken. Discoursregel (1.1) van Habermas stelt dat “geen enkele spreker [in een discours] zichzelf mag tegenspreken”. De impact van deze regel is de invloed die de regel heeft op de geprefereerde uitkomst. Dit betekent dat we moeten kijken naar het effect dat deze regel op de uitkomst heeft. Met andere woorden: hoeveel variatie in de geprefereerde uitkomst veroorzaakt deze discoursregel? In dit geval vertelt impact ons iets over de mate

waarin een discoursregel bijdraagt aan het bereiken van de geprefereerde uitkomst van het deliberatief-democratische project van Habermas. We kunnen argumenteren dat deze regel belangrijk is voor het bereiken van de uitkomst, omdat we niet een bepaald niveau van overeenstemming of consensus over de validiteit van morele normen kunnen bereiken als we geen ‘intrinsiek coherente’ argumenten gebruiken (Habermas, 1990, p. 87). Natuurlijk zou Habermas argumenteren dat *alle* discoursregels belangrijk zijn, omdat zij allemaal noodzakelijke voorwaarden voor een (ideaal) deliberatief discours zijn. Een volledige redelijke consensus kan echter niet bereikt worden – dit weet Habermas zelf ook – en daarom zouden we over de regels moeten denken in termen van graden, in een relatieve zin.

Haalbaarheid vertelt ons of het *mogelijk* is om de geprefereerde uitkomst te bereiken; en, als dit het geval is, *in welke mate* dit mogelijk is. In het geval van de discoursethiek van Habermas zal een discoursregel in de praktijk gebruikt kunnen worden als het accepteren van die regel haalbaar is. Voor discoursregel (1.1) zou dit betekenen dat het in ieder geval in bepaalde mate *mogelijk* moet zijn dat participanten in een discours zichzelf niet tegenspreken. Als dit het geval is, wordt het bereiken van de geprefereerde uitkomst (een redelijke consensus) indirect haalbaarder: als de kans dat deelnemers zichzelf niet tegenspreken stijgt, stijgt de kans op het bereiken van een (min of meer) redelijke consensus ook. Het bereiken van een consensus wordt gemakkelijker naarmate mensen zichzelf minder vaak tegenspreken. Hier is ook belangrijk dat de haalbaarheid van sommige discoursregels gemakkelijker kan worden verhoogd dan die van andere discoursregels. Stel bijvoorbeeld dat het gemakkelijker is om de waarschijnlijkheid te vergroten dat discoursdeelnemers dezelfde uitdrukkingen en woorden met overeenkomende betekenissen gebruiken (discoursregel 1.3) dan om de waarschijnlijkheid te vergroten dat deelnemers zichzelf niet tegenspreken (discoursregel 1.1). In dit geval kunnen we zeggen dat het *verbeteringspotentiaal* van de haalbaarheid van regel (1.3) groter is dan voor regel (1.1). Dit wil zeggen dat het ‘uitvoeren’ van regel (1.3) gemakkelijker is dan het uitvoeren van regel (1.1), en dat de haalbaarheid van (1.3) gemakkelijker kan worden verhoogd dan die van (1.1).

Eerder heb ik één van de acht principes van *Law of Peoples* aangehaald: het principe dat goed geordende volkeren verdragen en beloftes in acht dienen te nemen. Zoals ook in het bovenstaande voorbeeld het geval is, staat de impact van dit principe voor de invloed die dit principe op de geprefereerde uitkomst van de theorie van Rawls heeft. Hier vertelt de impact van een principe ons hoezeer de inachtneming van verdragen en beloftes het creëren en behouden van stabiliteit tussen goed geordende volkeren beïnvloedt. De impact van dit specifieke principe is waarschijnlijk erg groot, omdat het creëren van stabiliteit via de formulering van een *Law of Peoples* op zich niet zinvol is als volkeren zich niet aan verdragen of beloftes houden. De *Law of Peoples* kan gezien worden als een wederzijds verdrag tussen goed geordende volkeren; en als volkeren bij de creatie van een *Law of*

Peoples al niet vaak verdragen en beloftes in acht nemen, zullen ze mogelijk ook de *Law of Peoples* niet in acht nemen. Als de *Law of Peoples* niet in acht wordt genomen, zal dit – in ieder geval volgens Rawls – een negatief effect op de internationale stabiliteit hebben. Wat als volkeren juist wel (bijna) altijd (bijna) alle verdragen en beloftes in acht nemen? Dan is de impact van dit principe groot, omdat het principe ook hier een noodzakelijke voorwaarde voor het naleven van de andere principes vormt. Als de inachtneming van verdragen en beloftes erg groot is, zal elk afzonderlijk principe van de *Law of Peoples* waarschijnlijk in hoge mate in acht worden genomen, hetgeen het bereiken van de geprefereerde uitkomst sterk beïnvloedt.

Is dit principe echter ook haalbaar? In hoeverre is het mogelijk dat volkeren verdragen en beloftes in acht nemen? Ik geloof dat volkeren in ieder geval *meestal* de *meeste* verdragen en beloftes willen respecteren, omwille van de reciprociteit die onder volkeren geldt (zie ook Rawls, 1999b, pp. 44-51). Als een volk vaak verdragen schendt en zich niet aan beloftes houdt, zal het geen goede reputatie bij andere volkeren kweken. Andere volkeren zullen waarschijnlijk het vertrouwen in handel of andere relaties met het volk verliezen, hetgeen de internationale stabiliteit in gevaar kan brengen en een aanleiding kan zijn voor conflicten. Dit wil echter niet per definitie zeggen dat alle volkeren altijd alle verdragen en beloftes in acht nemen: soms kan een specifiek doel van een volk (bv. economische groei, culturele cohesie of nationale veiligheid) belangrijker zijn voor dat volk dan het respecteren van verdragen of beloftes die het bereiken van dat doel hinderen. Bovendien is het mogelijk dat verdragen iets voorschrijven wat een volk na nadere reflectie niet kan omzetten (denk aan verdragen betreffende de reductie van CO₂-uitstoot die te hoge eisen stellen aan volkeren, bv. omdat zij de middelen daarvoor niet blijken te hebben). Ik denk dat we op basis van deze overwegingen kunnen vaststellen dat dit principe van Rawls weliswaar niet volledig haalbaar is, maar ook niet volledig onhaalbaar. Het principe moet een bepaalde mate van haalbaarheid hebben om het bereiken van de geprefereerde uitkomst mogelijk te maken en die haalbaarheid lijkt het te hebben.

In de bovenstaande voorbeelden kunnen we zien dat de haalbaarheid van theoridelen iets anders is dan de invloed die die delen op de geprefereerde uitkomst hebben. De delen hebben hun eigen haalbaarheid (in termen van ‘harde’ en ‘zachte’ beperkingen), en de mate waarin deze haalbaarheid kan worden verhoogd noem ik hun *verbeteringspotentiaal*. De delen beïnvloeden daarnaast (indirect) de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst (dit is hun *impact* op de uitkomst). Ten slotte is er de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst zelf. Ik onderscheid dus drie elementen van haalbaarheid: 1) de haalbaarheid van theoridelen; 2) de impact van theoridelen op de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst; 3) de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst zelf.

4. Het rangschikken van theoridelen

In het hier gepresenteerde raamwerk voor haalbaarheid kunnen theoridelen worden gerangschikt, omdat variatie kan voorkomen op verschillende niveaus van haalbaarheid en impact voor elk theoriedeel. Het raamwerk kan aldus van prioriteitsoverwegingen aangaande de theoridelen rekenschap geven, omdat het mogelijk is om met het raamwerk verschillende haalbaarheidsverdelingen en impactwaarden te vergelijken.

Het raamwerk biedt ons een manier waarop we kunnen beoordelen of het gemakkelijker of beter is om bepaalde wegen naar een bepaalde uitkomst boven andere te verkiezen. Zo toont het ons niet alleen de beperkingen die bepaalde delen van een theorie hebben voor het bereiken van de geprefereerde uitkomst; het geeft ook aan welke problemen die een theorie(deel) heeft het best of gemakkelijkst kunnen worden opgelost in vergelijking met andere problemen.

We moeten de haalbaarheids- en impactwaarden van theoridelen combineren om de delen op basis van hun importantie in termen van haalbaarheid te rangschikken. De impact van theoridelen en de haalbaarheid van de uitkomst staan met elkaar in verband: als een theoriedeel een grote impact heeft op de geprefereerde uitkomst en ten minste in bepaalde mate haalbaar is, wordt de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst sterker verhoogd dan wanneer een theoriedeel dezelfde mate van haalbaarheid en een kleine impact heeft. Als een theoriedeel in vergelijking met andere theoridelen een hoge haalbaarheid heeft (of het potentiaal heeft om een hoge haalbaarheid te hebben), verhoogt dit indirect de haalbaarheid van (de weg naar) de geprefereerde uitkomst.

Hoe kunnen we delen van een theorie dan rangschikken? Theoridelen die zowel een hoge haalbaarheid als een grote impact hebben, zijn het belangrijkste voor de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst (en daarmee voor de theorie als geheel). In dezelfde lijn zijn theoridelen die haalbaar noch invloedrijk zijn het minst belangrijk voor de geprefereerde uitkomst en de theorie als geheel. Voor de tussenliggende theoridelen geldt, dat de combinatie van/relatie tussen hun haalbaarheidswaarden en hun impactwaarden hun plaats in de rangorde bepalen.

Laat ik een praktisch voorbeeld geven om te verduidelijken hoe rangschikking met behulp van de impactwaarden en haalbaarheid van theoridelen mogelijk is. Als economische factoren bijvoorbeeld een ernstiger probleem voor het bereiken van een uitkomst van een bepaalde theorie impliceren dan culturele factoren, betekent dit niet noodzakelijkerwijs dat het verbeteren van de economische factoren altijd prioriteit moet hebben boven het verbeteren van de culturele factoren. Het is mogelijk dat als er meer geld wordt geïnvesteerd in de economische sector in plaats van in de culturele sector, dit ons niet zo dicht bij het bereiken van de geprefereerde uitkomst brengt als het investeren van dezelfde hoeveelheid geld in de culturele sector. Stel dat een geprefereerde uitkomst van een bepaalde theorie is

dat mannen en vrouwen in elke sector van de samenleving in een land even sterk vertegenwoordigd zijn – in verschillende sectoren van werk, in het huishouden, in de familie enz. Om deze uitkomst te bereiken moet de economische sector van het desbetreffende land grondig aangepast worden, omdat mannen in het land vooral werken en vrouwen vooral actief zijn in het huishouden en de familie. De overheid zou in economische zin bijvoorbeeld vrouwenquota kunnen invoeren of de loonkosten voor vrouwen via subsidies kunnen laten dalen. Ook is er voor het bereiken van de geprefereerde uitkomst een culturele omslag nodig, omdat culturele factoren uiting geven aan en een vertegenwoordiging zijn van de manier waarop men in een samenleving met elkaar omgaat, en wat de normen en waarden van die samenleving zijn. Religie, taal, scholing en feestdagen zijn slechts enkele zaken die een samenleving beïnvloeden en tegelijkertijd tonen hoe die samenleving is ingericht.

Welke weg maakt het bereiken van de geprefereerde uitkomst (gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen) haalbaarder: die van economische of die van culturele maatregelen? Stel dat we twee economische maatregelen kunnen nemen, namelijk ten eerste het instellen van vrouwenquota voor de overheid en bedrijven, en ten tweede het subsidiëren van werkgevers die (meer) vrouwen in dienst nemen. Stel verder dat we ook twee culturele maatregelen hebben: ten eerste het voorlichten van kinderen op scholen en immigranten over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen in de samenleving, en ten tweede de ontwikkeling en invoering van geslachtsneutrale taal in de samenleving.

Laten we voorts aannemen dat de twee economische maatregelen de overheid tien miljard euro zouden kosten en dat de twee culturele maatregelen de overheid acht miljard euro zouden kosten. Nu we de geprefereerde uitkomst, de concrete maatregelen voor het bereiken van die uitkomst en de kosten voor die maatregelen kennen, moeten we voor het maken van een keuze nog weten hoe sterk de beide sets maatregelen het bereiken van de uitkomst haalbaarder maken. Met andere woorden: welke set maatregelen maakt een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen ‘meer mogelijk’: de culturele of de economische? Laten we – om uiterst complexe berekeningen te vermijden – aannemen dat verwacht wordt dat de economische maatregelen ons 10% dichter bij het bereiken van de geprefereerde uitkomst brengen dan de culturele maatregelen.

Om het voorbeeld iets realistischer te maken, nemen we ten slotte aan dat de overheid niet beide sets maatregelen kan kiezen. Er is maar geld voor één set maatregelen en die set moet het grootste ‘effect’ hebben: we moeten maatregelen kiezen die ons zo goedkoop mogelijk zo dicht mogelijk bij de geprefereerde uitkomst brengen. De set maatregelen die in dit voorbeeld het best gekozen kan worden – in ieder geval in termen van haalbaarheid – is de culturele. De culturele maatregelen hebben weliswaar een minder sterk effect dan de economische, maar zijn goedkoper. Het verschil in prijs tussen beide sets maatregelen is groter dan het verschil in effect, hetgeen in dit praktische voorbeeld betekent dat de culturele maatregelen

een betere ‘prijs-haalbaarheidsverhouding’ hebben dan de economische. Anders gezegd: als de overheid geld in de culturele maatregelen steekt, is dit geld ‘meer waard’ in termen van het vergroten van de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst dan het geval is voor de economische maatregelen.

Natuurlijk is het bovenstaande voorbeeld simpeler dan de realiteit en praktischer dan de meeste politieke theorieën. De boodschap moet echter duidelijk zijn: het vergroten van de haalbaarheid van een geprefereerde uitkomst (of die van delen van een theorie) kan op meerdere manieren geschieden, en elke manier heeft zijn eigenschappen en idiosyncratische voor- en nadelen. We moeten de invloed van elke manier op het bereiken van de uitkomst met die van alle andere manieren vergelijken om te weten welke manier het best (of meest efficiënt) is. Let wel: dit hoeft niet alleen in termen van geld te zijn. Het bereiken van een geprefereerde uitkomst kan immers ook haalbaarder worden door religieuze, morele en andere ontastbare factoren (vergelijk de voorlichtingsmaatregel in het bovenstaande voorbeeld, die niet zozeer direct geld oplevert, maar wel de mentaliteit van mensen zodanig poogt te veranderen dat men de voordelen en misschien wel noodzaak van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen inziet).

Als we het rangschikken van theoriëden toepassen op de *Law of Peoples*, kunnen we bijvoorbeeld de principes ervan vergelijken. Ik vergelijk hier twee principes: enerzijds het eerder besproken principe dat goed geordende volkeren verdragen en beloftes in acht moeten nemen, anderzijds het principe dat goed geordende volkeren een (initiële) plicht hebben niet in andere volkeren te interveniëren (cf. Rawls, 1999b, p. 37). Eerder heb ik geargumenteed dat de impact van het eerste principe groot is, omdat de inachtneming van verdragen en beloftes in hoge mate noodzakelijk is voor het creëren van de ‘juiste’ vorm van stabiliteit in internationale betrekkingen. Dit principe is tevens in zekere mate haalbaar, omdat volkeren er omwille van een onderlinge relatie die gekenmerkt wordt door reciprociteit het best aan doen om de meeste verdragen en beloftes in ieder geval meestal in acht te nemen.

De impact van het principe van non-interventie lijkt eveneens groot te zijn, omdat het de internationale politieke stabiliteit zeker ten goede komt als volkeren elkaars interne bezigheden respecteren. Als volkeren zich niet met de interne mogelijkheden van andere volkeren bemoeien, erkennen zij dat andere volkeren een andere cultuur, een ander politiek systeem enz. hebben, en niet per definitie meer ‘zoals zij’ moeten worden. Als volkeren elkaars interne bezigheden respecteren – uiteraard zolang deze niet in strijd zijn met de *Law of Peoples*, want anders zou interventie gewaarborgd kunnen zijn (Rawls, 1999b, pp. 37-38) – verkleint dit waarschijnlijk de kans op conflicten voortkomend uit verschillen in cultuur, politiek enz. Het resultaat is een grotere internationale stabiliteit.

De haalbaarheid van het principe van non-interventie is wellicht niet zeer hoog. Volledige haalbaarheid van dit principe is in ieder geval uit te sluiten, omdat volkeren zich niet *ongeacht de omstandigheden* altijd afzijdig kunnen houden van

de interne aangelegenheden van andere volkeren. Als er bijvoorbeeld een heftige economische crisis in een bepaald goed geordend volk is, beïnvloedt dit de (economische) situatie van andere volkeren. Soms kan het voor het functioneren van het getroebleerde volk noodzakelijk zijn dat andere volkeren geld en/of middelen sturen, handelsregels aanpassen, belastingregels aanscherpen enz. Deze hulp kan soms direct de interne aangelegenheden van een volk beïnvloeden, bijvoorbeeld als experts uit minder hard getroffen volkeren naar het getroebleerde volk worden gestuurd om bijstand en kennis te verschaffen. Bovendien hebben, zoals reeds aangegeven, vele maatregelen van bepaalde volkeren weliswaar geen direct effect op de interne aangelegenheden van een ander volk, maar kunnen zij wel (sterke) indirecte effecten hebben. Om de haalbaarheid van dit principe preciezer vast te kunnen stellen, is het noodzakelijk om een accurate definitie van 'non-interventie' te geven. Wegens gebrek aan ruimte ontwikkel ik hier geen dergelijke definitie. In plaats daarvan neem ik voor het voorbeeld dat ik hier gebruik aan dat de haalbaarheid van het principe van non-interventie relatief laag is vergeleken met die van het principe van inachtneming van verdragen en beloftes.

Als we de twee principes in termen van haalbaarheid willen rangschikken, zijn zowel de impact als de haalbaarheid van de principes belangrijk. Beide principes lijken een grote impact op (het bereiken van) de geprefereerde uitkomst te hebben. De haalbaarheid van het principe van inachtneming van verdragen en beloftes lijkt hoger te zijn dan die van het principe van non-interventie – in ieder geval als men mijn assumptie in de voorgaande alinea accepteert. Op basis van deze informatie schijnt het eerste principe belangrijker te zijn voor de haalbaarheid van de theorie van Rawls dan het tweede principe: de impact van de beide principes is vergelijkbaar, maar de haalbaarheid van het eerste is hoger dan die van het tweede.

Zoals de hierboven besproken voorbeelden op rudimentaire wijze aangeven, kunnen theoriedelen gerangschikt worden als hun haalbaarheid en hun impact vergeleken worden. Het rangschikken van theoriedelen is waarschijnlijk uitzonderlijk lastig met behulp van precieze cijfers of waarden, maar het vergelijken van theoriedelen is desondanks in bepaalde mate mogelijk. Via het rangschikken van theoriedelen op het gebied van haalbaarheid kan prioriteit worden gegeven aan bepaalde theoriedelen boven andere: als een theoriedeel belangrijker is – in termen van zowel de haalbaarheid als de impact van het deel – voor (het bereiken van) een geprefereerde uitkomst dan een ander theoriedeel, heeft het een hogere prioriteit voor de theorie op zich.

Het hier ontwikkelde raamwerk voorziet ons van een manier waarop we kunnen beoordelen of het gemakkelijker of beter is om bepaalde wegen naar een geprefereerde uitkomst boven andere te prefereren. Zo is het mogelijk om verschillende aspecten van haalbaarheid te prioriteren. Het raamwerk is daarom niet alleen gericht op het vaststellen van de *beperkingen* voor (de weg naar) een geprefereerde

uitkomst van een theorie, maar ook op het *prioriteren* van de manieren waarop deze haalbaarheidsproblemen in een theorie kunnen worden opgelost.

5. Conclusie

Ik heb hier een nieuwe conceptie van haalbaarheid gepresenteerd, deels geïnspireerd door het werk van Gilabert en Lawford-Smith (2012) en Lawford-Smith (2013). Deze auteurs argumenteren dat er twee soorten beperkingen voor haalbaarheid kunnen zijn, namelijk ‘harde’ en ‘zachte’ beperkingen. Harde beperkingen zijn sterk deterministisch en kunnen het bereiken van de geprefereerde uitkomst van een theorie onmogelijk maken. Zachte beperkingen zijn minder deterministisch en maken het bereiken van een geprefereerde uitkomst ‘meer of minder mogelijk’. Haalbaarheid heeft echter, zoals ik heb geargumenteed, meer om het lijf dan slechts de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst van een theorie. Ook de *impact* en *haalbaarheid* van delen van een theorie zijn belangrijke elementen van haalbaarheidsoverwegingen. Impact zegt iets over de invloed die een theoriedeel heeft op de haalbaarheid van een geprefereerde uitkomst; de haalbaarheid van delen van een theorie beïnvloedt zowel de haalbaarheid van andere delen als die van de geprefereerde uitkomst van een theorie.

Haalbaarheid zou moeten worden gezien als een tweeledig concept: aan de ene kant heeft haalbaarheid te maken met wat *problematisch* is, nu en in de toekomst. Aan de andere kant heeft het te maken met wat ik heb genoemd het ‘verbeteringspotentiaal’ van de delen van een theorie, dit is de mate waarin de haalbaarheid van theoridelen vergroot kan worden. Door de focus op theoridelen is evenzo duidelijk geworden, dat theoridelen op basis van hun importantie voor (het bereiken van) de geprefereerde uitkomst gerangschikt kunnen worden. Hiervoor dienen de impact en haalbaarheid van bepaalde delen van een theorie met die van andere delen van dezelfde theorie te worden vergeleken.

Naar mijn mening toont het raamwerk voor haalbaarheid dat hier ontwikkeld is, dat de notie van haalbaarheid breder is dan Gilabert en Lawford-Smith argumenteren. Bovendien gaat dit raamwerk verder dan het vaststellen van problemen voor de haalbaarheid van een theorie, omdat het ons stimuleert om te kijken naar hoe de haalbaarheid van delen van een theorie (en daarmee de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst) kan worden verhoogd (het *verbeteringspotentiaal*). We kunnen zo bijvoorbeeld beter vaststellen dat de haalbaarheid van bepaalde theoridelen gemakkelijker kan worden verhoogd dan die van andere delen. Daarnaast zou met behulp van dit raamwerk het rangschikken van theoridelen gemakkelijker kunnen zijn.

De belangrijkste elementen van het raamwerk voor haalbaarheid dat ik gepresenteerd heb, kunnen samengevat worden in vier vragen die naar mijn mening

bij het toepassen van het raamwerk gesteld moeten worden: 1) Wat is de impact van elk theoriedeel op de geprefereerde uitkomst? 2) Hoe hoog is de haalbaarheid van elk theoriedeel (onderverdeeld in de huidige haalbaarheid van de delen (in termen van ‘harde’ en ‘zachte’ beperkingen) en het verbeteringspotential van de haalbaarheid van die delen)? 3) Hoe hoog is de haalbaarheid van de geprefereerde uitkomst zelf? 4) Hoe kunnen we de delen van de betreffende theorie op basis van deze antwoorden rangschikken?

De bovenstaande argumenten en gedachten zijn voornamelijk theoretisch van aard en de implicaties en empirische toepasbaarheid zijn nog niet onderzocht. Het is hier mijn doel geweest om twee belangrijke elementen van haalbaarheid (de impact en de haalbaarheid van theorieën) te conceptualiseren. Precies omdat, naar mijn mening, haalbaarheidsoverwegingen beginnen met het conceptualiseren van haalbaarheid, is mijn bijdrage vooral theoretisch.

Het zou interessant zijn om het hier ontwikkelde raamwerk toe te passen op verschillende soorten theorieën, om vast te stellen of het niet alleen op theoretisch of conceptueel vlak waardevol is, maar ook op empirisch vlak. Zo kunnen de haalbaarheid en validiteit van het raamwerk zelf onderzocht en vastgesteld worden. Bovendien zou dit een manier zijn waarop de haalbaarheid van meerdere politieke theorieën onderzocht kan worden. Ik heb hier geprobeerd om aan te geven dat het vaststellen van de haalbaarheid van politieke theorieën zowel belangrijk als (tot op bepaalde hoogte) mogelijk is. Het is voor politieke theorieën – en niet-ideale theorieën in het bijzonder – waardevol om in verbinding te staan met de praktijk en de grenzen van het praktisch mogelijke niet al te ver op te rekken. Het hier gepresenteerde raamwerk zou een bruikbaar hulpmiddel voor het bewerkstelligen van deze verbinding kunnen zijn.

Noten

1. Dit artikel komt voort uit een masterscriptie die de auteur aan de Radboud Universiteit heeft geschreven en waarmee hij is genomineerd voor de Daniël Heinsius scriptieprijs 2015. Hij wil dr. Marco Verschoor, dr. Bart van Leeuwen, dr. Annelien de Dijn, prof. dr. Joop van Holsteyn, de redactie en drie anonieme recensenten van dit tijdschrift voor hun waardevolle commentaar bedanken.

2. Ik vooronderstel hier dat mensen *proberen* om de geprefereerde uitkomst van een theorie te bereiken. Deze vooronderstelling staat los van motivationele factoren, omdat deze te maken hebben met in hoeverre een actor de geprefereerde uitkomst *wenst* te bereiken – in zoverre de uitkomst werkelijk door de actor geprefereerd wordt. Het pro-

beren om een uitkomst te bereiken kan niet als haalbaar of onhaalbaar worden gezien, omdat mensen altijd kunnen proberen om iets te doen.

Bibliografie

- Bohman, J. (1998). Survey Article: The Coming of Age of Deliberative Democracy. *The Journal of Political Philosophy*, 6(4), 400-425.
- Cohen, G.A. (2003). Facts and Principles. *Philosophy and Public Affairs*, 31(3), 211-245.
- Dryzek, J.S. (2007). Theory, Evidence, and the Tasks of Deliberation. In S. Rosenberg (Ed.), *Deliberation, Participation and Democracy: Can the People Govern?* (pp. 237-250). Basingstoke UK: Palgrave Macmillan.
- Gilbert, P. & Lawford-Smith, H. (2012). Political Feasibility: A Conceptual Exploration. *Political Studies*, 60(4), 809-825.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action, Volume One: Reason and the Rationalization of Society* (vertaling T. McCarthy). Boston: Beacon.
- Habermas, J. (1990). *Moral Consciousness and Communicative Action* (vertaling C. Lenhardt & S. W. Nicholsen). Cambridge: Polity Press.
- Jensen, M. (2009). The Limits of Practical Possibility. *The Journal of Political Philosophy*, 17(2), 168-184.
- Lawford-Smith, H. (2013). Understanding Political Feasibility. *The Journal of Political Philosophy*, 21(3), 243-259.
- Mutz, D. C. (2008). Is Deliberative Democracy a Falsifiable Theory? *Annual Review of Political Science*, 11(1), 521-538.
- Rawls, J. (1999a). *A Theory of Justice* (Revised Edition). Cambridge MA: The Belknap Press.
- Rawls, J. (1999b). *The Law of Peoples*. Cambridge MA en London: Harvard University Press.
- Rawls, J. (2001). *Justice as Fairness: A Restatement*. Cambridge MA en London: The Belknap Press.
- Rousseau, J.-J. (2003). *On the Social Contract* (vertaling G. D. H. Cole). Mineola NY: Dover.
- Thompson, D.F. (2008). Deliberative Democratic Theory and Empirical Political Science. *Annual Review of Political Science*, 11(1), 497-520.
- Valentini, L. (2012). Ideal vs. Non-ideal Theory: A Conceptual Map. *Philosophy Compass*, 7(9), 654-664.